

**İÇ POLİTİKA–DIŞ POLİTİKA SARMALINDA
AK PARTİ HÜKÜMETİ VE TÜRK SİYASETİNDEKİ DEĞİŞİM SANCILARI**

Yrd. Doç. Dr. Birol AKGÜN

Selçuk Üniversitesi

İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

3 Kasım seçimlerinde halkın oyuyla mecliste büyük bir çoğunluk sağlayarak iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), on aylık sürede gerçekleştirdiği icraatlarıyla tartışılmaya devam ediyor. Partinin önde gelen kurucu liderlerinin çoğunun geçmişte İslamcı çizgide yer almaları nedeniyle, AKP'nin kendisini "muhafazakar demokrat" olarak tanımlaması ve Başbakan Tayyip Erdoğan'ın "biz milli görüş gömleğini çıkardık" demesi bile AKP hükümetinin attığı her adımın dikkatle izlenmesini engellemeye yetmiyor. İşin ironik tarafı içeride ve dışarıda bazılarınca hala "neo-İslamcı" olarak nitelenen Türkiye'nin yeni hükümetinin attığı reformcu adımlar, uluslararası siyaset ve iş çevrelerince de "ilgiyle" izleniyor. Çünkü yapılan reformlar ülkenin tam da hassas kurumlarında ve herkesin duyarlı olduğu (MGK'nın görevlerinin yeniden tanımlanması, ana dilde eğitime izin verilmesi, azınlıklara ilişkin düzenlemeler) konularda yapılıyor. Bu değişiklikler içeriği itibarıyla, bir anlamda cumhuriyetle birlikte kurulan "ulus devleti" ve Türk milli kimliğini yeniden tanımlamaya zorlayacak nitelikteki adımlardır.

Meclis tatile girmeden önce çıkarılan bu yasalar yaz aylarında ekonominin de olumlu gitmesi nedeniyle kamuoyunca bir süre tartışılıp, unutulmaya yüz tuttu. Meclis 1 Ekim'de açıldığında ise yine tartışma yaratacak olan YÖK kanunu, 2B diye bilinen orman vasfını kaybetmiş hazine arazilerinin halka satışı ve yerel yönetimlere yetki devrini de içeren kamu reformu yasası gündeme gelecek. Ekim ayının meclis içindeki ve dışındaki partiler için adeta bir kongre dönemi olması ve her birinin kendi iç sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalması, AKP hükümetine çok ciddi bir dirençle karşılaşmadan istediği değişiklikleri yapabilme fırsatı da sunuyor. Kaldı ki, hükümetin henüz yeni olması ve farklı kesimlerde iktidara tanınan siyasi kredinin bitmemiş olması, enflasyon ve faizde düşüşün sürmesi ve ihracat ve büyüme rakamlarındaki artış gibi ekonomik göstergelerdeki olumlu işaretler de AKP iktidarının elini muhalefete karşı güçlendiriyor.

Aşağıda, önce sosyolojik anlamda çevreyi temsil eden AKP'nin AB reformları konusunda attığı adımların "merkez"de neden tepki topladığı tartışılacak; ardından da AKP hükümetini AB yolunda hızlı adımlar atmaya iten nedenler analiz edilecektir. Son olarak, yaz boyunca sıkça tartışılan Irak'a asker gönderme kararının arkasında yatan nedenler ve bu kararın Türk iç siyasetine yönelik olası etkileri tartışılacaktır.

Demokrasi ve Güvenlik Arayışında Türkiye

Osmanlı'nın son döneminden bu yana, Türk siyasal elitinin bıkmadan, usanmadan tartıştığı temel sorun bu milletin kimliğinin ne olacağı, güvenliğinin nasıl sağlanacağı ve yönetimin hangi temel ilkelere dayanacağıdır. "Ne olacak bu memleketin hali?" sorusu Jön Türkler zamanında olduğu kadar bugün de aynı canlılık ve heyecanla tartışılıyorsa, bunun nedeni bizim millet olarak kimlik, güvenlik ve adil bir yönetim sistemi arayışımızın toplumun büyük çoğunluğunu tatmin edecek bir sonuca hala ulaşamadığından dolayıdır. Batılı hasımları karşısında zayıflayan ve sürekli toprak kaybeden Devlet-i Ali Osmani'nin varlığını ve birliğini korumak için ortaya atılan Osmanlılık sloganı, yerini Abdülhamit devrinde İttihad-ı İslami söylemine bırakmış; Kurtuluş Savaşından sonra ise küçülen ve nispeten homojenleşen bir toplumdan laik bir "ulus devlet" oluşturulma noktasına gelinmiştir. Seksen yıllık Cumhuriyet tarihini

bu anlamda, tepeden inmece bir yaklaşımla devlet elitlerinin imparatorluk bakiyesi bir toplumdaki millet olma bilincine sahip, tam bağımsız ve modern bir "Türk Ulusu" yaratma projesi olarak da okunabilir.

Aslında bazılarında da vurgulandığı gibi kimlik, güvenlik ve demokrasi arayışı Türkiye'nin yakın tarihindeki yaşanan devrimlerin de darbelerin de en önemli meşrulaştırıcı nedenidir. Sina Akşin'in belirttiği gibi, "Vahdettin'den Mustafa Kemal'e kadar", Osmanlı aydınları Sevr'in şartlarını görmüş, Anadolu'nun işgalini yaşamış emperyalist Avrupa'nın "hasta adama" yönelik o "öldürücü bakışını" fark etmiştir. Girişilen reformlar bu tehditkâr bakışı tersine çevirmenin, kendini batıya karşı savunmanın bir yolu, bir kurtuluş reçetesi gibi görülmüştür. Daha açık bir deyişle, Cumhuriyeti kuran siyasal irade, ülkenin batılılarca sömürgeleştirilmesini önlemenin tek yolu ve bir nevi savunma stratejisi olarak Avrupalılaşılarak Batılı devletlerle onurlu bir işbirliğini seçmiştir. (1)

Ancak hemen belirtelim ki, ülkenin kaderine hakim olan merkezdeki bu modernleşmeci Türk elitinin aksine, çevredeki geniş halk kesimleri, kendilerini "dönüştürülecek nesnelere" olarak gören bu bakışa ve bu yolda atılan adımlara ve girişilen reformlara karşı hep soğuk durmuştur. Hadi daha açık söyleyelim, Anadolu insanı batının bilim ve tekniğinin alınmasına değil ama, kültürel devrimlere ve batılılaşmaya karşı çoğu zaman şüpheci, bazen de düşmanca bir tavır sergilemiştir. Şerif Mardin'in altını çizdiği gibi aslında, kültürel devrimler yüzyılın başında yüzde sekseni köylerde yaşayan sıradan Türk insanının günlük yaşamına pek nüfuz edememiş, uzun yıllar şehir hayatına sıkışıp kalmıştır. Türk siyasal yaşamındaki ilerici-gerici, solcu-sağcı, laik-antilaik, muhafazakar-liberal gibi temel bölünmeler ekonomik temelli olmaktan çok kültürel boyutludur. Bu bölünme halk tarafından, camiye daha yakın olanların "sağcı", daha uzak duranların ise "solcu" olduğu şeklinde algılanmıştır. Kendilerini bu ülkede modernliğin taşıyıcısı olarak gören elit ile yerelciliği ve milliyetçiliği ön plana çıkaranlar arasında uzun yıllardır toplumsal ve siyasal alanda yaşanan tartışmalarda, Avrupalılık, batıcılık ve ilerici-gerici çoğu zaman birincilerin elini güçlendiren bir "baskı" aracı olarak kullanılmıştır. Sermaye ve medya kuruluşları da çoğu zaman devletten beslendikleri için, merkez ve çevre arasında yaşanan periyodik gerginliklerde, çoğu zaman devlet seçkinlerinin yanında saf tutmayı kendi çıkarlarına daha uygun bulmuştur.

2003 Türkiye'sinde ise roller değişmiş gözükmektedir. Dün Avrupa Birliği'ne ideolojik nedenlerle oldukça mesafeli duran "muhafazakar" kesimler, bugün dünün ilerici kesimlerine göre çok daha Avrupalı görünmektedir. Bunun siyasal alana yansımaları ise, çevrenin temsilcisi Muhafazakar AKP ile Cumhuriyetin öncüsü sosyal demokrat CHP ve hatta onu da aşan sivil-asker-aydın ittifakı arasında yaşanan tartışmalarda görüyoruz. 3 Kasım 2002'de iktidara gelen ve kendisini muhafazakar olarak tanımlayan AKP, iş başına gelir gelmez kendisini AB ile entegrasyona adanmış, bu yolda şimdiye kadar kendisinden önceki hükümetlerden çok daha fazla reform yasasını meclisten geçirmiştir. Burada yeni olan şey, büyük sermayenin (TÜSİAD) ve basın-yayın kuruluşlarının AKP ile bürokratik seçkinler arasında bu süreçte yaşanan tartışmalarda ya tarafsız kalmaları ya da iktidara destek verir bir tavır takınmalarıdır. 23 Nisan resepsiyon krizinin sözü geçen aktörlerin davranışlarının incelenmesi bakımından öğretici bir örnek olaydır. Bu olaydan hemen sonra Milliyet gazetesinin başyazarının yazdığı yazılar ve ardından seri halde yayına koyduğu "başörtüsü" dosyası, işaretleri doğru okuyanlar için oldukça anlamlı bir tavır alıştı. Belki de bu tavır alış, siyasi bir yönü de bulunan başka bir sermaye grubunun başına gelenlerin kendi grubuna da gelmesini önlemeyi amaçlayan "önsezi"li bir davranıştır. Ama bu olay aynı zamanda, Türkiye'de son zamanlarda iyice belirginleşen Avrupalılık ve AB karşıtı saflaşmasının sermaye, siyasetçi ve medya alanındaki ittifakları yeniden tanımlayıcı bir etkisinin olduğunu göstermesi bakımından oldukça ilginçtir.

Nitekim kamuoyu desteğini arttıran ve örgütlü grupların açık muhalefetiyle karşılaşmayacağını hisseden hükümet, hemen 6. uyum paketini TBMM'den geçirmiştir. Bu paketin özelliği ise, diğerlerine göre içerik bakımından daha suya-sabuna dokunur hükümler içeriyor olmasıdır. Terörle mücadele yasasının meşhur 8. maddesinin tamamen kaldırılması, özel Radyo ve TV'lere anadilde yayın serbestisi getirilmesi gibi. Şüphesiz bu adımlar bazılarında "Ya değiştirilen, dinciliğin ve bölücülüğün önündeki engelleri kaldıran yasalar ülkede bölünme olasılığını artırır, dinci bir rejime sebep olursa" kaygısı da uyandırmıştır. (2) Kışlalı'nın belirttiği gibi, ülke güvenliği konusunda hassas olan bazı çevrelerin (ki bunların başında askeri kanat gelmektedir), bu gelişmeleri "dikkatle izlediği" de muhakkaktır. Bu çevrenin, algıladığı tehlike işaretlerine karşı tepkilerini şimdilik Cumhurbaşkanı Sezer vasıtasıyla açığa vurduğu gözlenmektedir. Nitekim 6. uyum paketinde yer alan bölücü teröre karşı kullanılan ve AB tarafından uzunca bir süredir ifade özgürlüğünün önünde engel oluşturduğu için eleştirilen 8. maddenin kaldırılması, Cumhurbaşkanı'nın veto edilmiştir. Ama bu veto, ülkedeki gazeteler tarafından ya sadece yorumsuz bir haber olarak ya da Sezer'in reformları engellediği şeklinde yorumlanarak verilmiştir. Ardından da bu hükümler meclisten yeniden geçirilerek yasalaşmıştır.

Siyasi muhalefetin ise CHP desteği ile meclisten geçirilmiş olan yasanın vetosu konusunda sakin ve suskun kaldığı görülmektedir. Ana muhalefet partisi olan CHP, AKP'nin demokratikleşme ve özgürlükleri genişletme adına attığı adımlar konusunda bazen "yeter artık, önümüze daha kaç paket getireceksiniz?" türünden serzenişte bulunsa da, AB uyum yasaları konusunda açıktan karşı çıkamamakta, net bir tavır sergilemekten kaçınmaktadır. En aşırı tepkiler ise, kendilerini "ulusalcı cephe" olarak niteleyen ve AB'ye karşı "şüphe" ile bakan kesimlerin oluşturduğu gruplardan gelmektedir. Daha sonra kendilerini "kıvılcık elma" koalisyonu olarak niteleyen Ulusalcı Cephe ise temelde, zamanımızın en hızlı devrimcileri olan İşçi Partisi (İP) ile en milliyetçi kesimi temsil eden MHP'liler arasında kurulan bir ittifakin ilişkisinin bir sonucudur. İktidarın hem AB reformlarına, hem de ABD ile ilişkilerine yönelik olarak yerleşik partilerden ciddi muhalefet sesinin yükselmemesi, anti-empyalist bir söylem altında birleşen ve kendilerinin *Kuva-yi Milliye*'yi temsil ettiğini söyleyen gruplara, toplumsal muhalefetin sözcülüğünü üstlenme şansı vermektedir.

Eleştiriler ise daha çok, gerçekleştirilen reformların ülkenin güvenliğini ve bağımsızlığını tehlikeye düşürdüğü, devletin üniter yapısını tehdit edebileceği ve ülke bağımsızlığını ve egemenliğini zedeleyeceği konularında yoğunlaşmaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye 200 yıllık modernleşme ve 40 yıllık AB sürecinde, batıyla bütünleşme ve batılı bir ülke olma konusunda belki de hiç bu kadar Avrupa'ya yakın olmamıştı. Ama belki de özgürlük, güvenlik ve zenginlik kulübü olarak baktığımız "maşukumuz" AB'ye yaklaştıkça, hayalini kurduğumuz güzel prensesin bizi bölmek için hazırlanmış bir Truva Atı, boş bir serap olmasından korkuyoruz.

İlerlemeci seçkinlerin başlattığı Türk toplumunu modernleştirme projesi, doğal sürecini başarıyla tamamlayıp da, daha fazla demokrasi ve özgürlük talepleri yükselince, bu kez aydınlarımız ve yerleşik bürokratik elitlerimizde "iç güvenlik" ve "kimlik" kaygıları depreşiyor. Ulusalcı cephenin direnç noktası tam da bu değil mi? Yüzyılın başındaki, kendi sınırları içinde her şeyi kontrol edebilen "otoriter" bir cumhuriyetin, küreselleşme süreciyle birlikte iktisadi, siyasi ve hukuki alandaki mutlak bağımsızlığını yitirmeye başlaması aynı kesimlerde artan bir tedirginlik yaratıyor. ABD'nin 11 Eylül sonrasında geliştirdiği tek-tarafli müdahale politikası ve bu çerçevede Birleşmiş Milletler'i ve diğer uluslararası meşruluk kurallarını hiçe sayarak giriştiği Afganistan ve Irak operasyonları ise, Türk siyasal elitini sadece iç kaynaklı değil, dış kaynaklı tehditlere karşı da alternatif güvenlik politikaları arayışına itiyor. Peki bazı çevrelerin itirazlarına ve haklı tereddütlerine rağmen, AB reformlarının son aylarda hız kazanmasını nasıl

açıklamalıyız?

AB Reformları: Neden ve Ne Zamana Kadar?

Gerçekten de on aylık AKP hükümetinin AB ile ilgili attığı adımlar herkesi şaşırıyor. O kadar ki, Sosyal Demokrat CHP bile daha kaç tane paket gelecek türü söylemlerle inceden inceye AKP'ye serzenişte bulunuyor. Eski diplomat, yeni CHP milletvekili Onur Öymen ise, AKP'nin niyetlerini sorgulayarak, AB reformlarının Türkiye'deki kurulu düzeni (i.e. Kemalizmi) sarsmak için kullanıldığı şeklinde eleştiriyor. Hükümet çevresi ise, AB'nin bir hükümet değil "devlet" politikası olduğunu açıklayarak duyarlı konularda atılan adımlara karşı, farklı kesimlerden yükselebilecek eleştirileri de baştan itibaren susturmaya çalışıyor. Ama yine de Haziran MGK'sından çıkan "AB reformlarının Cumhuriyetin temel niteliklerini koruyarak gerçekleştirilmesi" uyarısının yapılmasını da engelleyemiyor.

Nitekim hükümet, Türk devlet sisteminin en nirengi noktasını oluşturan sivil-asker ilişkileri ve MGK'nın yeniden yapılandırılması konusunu da kapsayan 7. uyum paketini de CHP'nin de desteğiyle, Temmuz ayında meclisten geçirmiştir. Anlaşılan AKP iktidarı, 2004 Aralık ayına kadar Türkiye'nin siyasal yapısı ve hukuk sisteminde köklü değişiklikler yaparak, AB üyeliği konusunda Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine ilişkin Avrupa ülkelerini ikna etmenin yollarını arayacaktır.

İşin gerçeği, bazılarınca öcü, bazılarınca ise ülkemiz için yeni bir kızıl elma olarak sunulan AB üyeliği sürecinde tam gaz yol alıyoruz. AB'ye yaklaştıkça da bugün dokunulmaz saydığımız pek çok konuyu açıktan tartışmak zorunda kalacağız. İngiltere gibi oldukça muhafazakar toplumların AB sürecinde yaşadıkları ikilemleri; ülkemizle ilgili kararların Ankara'da mı yoksa Brüksel'de mi alınacağı tartışmalarını, biz de gün geçtikçe biraz daha yoğun yaşayacağız. Belki de bazılarımız kuşatılmışlık hissine kapılacak. Bir İspanyol siyasetçisi şöyle diyor: Biz iki kez istilaya uğradık: Birincisinde ülkemiz Araplar tarafından işgal edildi ve 400 yıl sonra onları vatanımızdan kovduk. İkinci istila ise AB hukuku istilasıdır. Bu işgal ise her geçen gün ağırlaşarak sürmektedir. Türkiye İspanya'ya göre henüz bu işin başında sayılır; 40 bin sayfalık AB müktesebatı için daha önümüzde değiştirilecek çok yasa var demektir. Belki biz ülke olarak bütün istenilenleri de yerine getireceğiz. Ancak hala belirsiz olan bir şey varsa, o da Avrupa acaba gerçekten Türkiye'yi içine kabul edebilecek mi?

Peki son aylarda AB sürecindeki reformları Türkiye neden hızlandırdı? Bunun tek bir nedeni yok. Ama hem AKP liderliğini cesaretlendiren, hem de muhalefetin sesinin cılız kalmasına yol açan ve hatta ordu gibi Türk siyasetinde geleneksel olarak seçilmişlerin kararlarında veto gücünü kullanabilen aktörleri dahi görece etkisizleştiren sürecin iyi analiz edilmesi gerekir. Kanaatimizce aşağıdaki noktaların bilinmesi bu konuda aydınlatıcı olacaktır.

1. Türkiye'de pek çok kesim tarafından AB üyeliği bir medeniyet projesi olarak algılanmaktadır. AB'ye üye olunduğunda, Atatürk tarafından işaret edilen muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefinin adeta hemen gerçekleşeceği beklenmektedir. Kemalizm bir çağdaşlaşma projesiyse eğer, çağdaş dünyadaki özgürlük, zenginlik ve güvenlik adalarının başında AB bloğunun geldiği söylenmektedir.

2. Küreselleşme sürecinde belli bir bölgesel birliğe üye olmayan ülkelerin krizlere düşme olasılığı

ve riskinin yüksek olduğuna inanılmaktadır. AB, Türkiye'nin yanı başındaki en büyük ve en zengin ekonomik entegrasyon bloğudur. Biz de buna üye olmalıyız anlayışı 2000 ve 2001 krizlerinden sonra iyice yerleşmiştir. AB üyeliğinin dış sermayeyi ülkemize çekerek yatırımları, dolayısıyla istihdamı ve geliri artıracığına inanılmaktadır. Dolayısıyla istikrarlı bir siyasi ve ekonomik blok içinde yer almanın Türk insanının yaşam standardını ve kalitesini de zamanla artıracığı ve ekonomik kriz riskini azaltacağı beklenmektedir.

3. Ülkemizdeki muhafazakar İslami kesimler öteden beri batılılaşmaya ve bu bağlamda da AB üyeliğine hep mesafeli yaklaşmışlardır. Ancak 28 Şubat sürecini "demokrasi daralması" olarak algılayan İslami duyarlılığa sahip muhafazakar toplum kesimlerinde, otoriter ve bürokratik cumhuriyet geleneğinin, tam demokratik ve şeffaf bir yapıya kendiliğinden, toplumun iç dinamiklerinin zorlamasıyla dönüşmeyeceği kanaati iyice pekişmiştir. AKP her şeyden önce bu sürecin doğurduğu ve beslediği bir siyasi oluşumdur. İsmet Özel'in o süreçte yazdığı bir yazıda belirttiği gibi, Türkiye'deki mütedeyyin gruplar artık kendi haklarını savunmak için öncelikle gayri Müslimlerin haklarını savunmak durumunda kalacaklardır. Bu anlayış ise İslam'ı kendisine referans alan kesimleri de, o zamana kadar belki de bir araç olarak gördükleri çoğulcu demokratik sistemi içselleştirmelerine neden olmuştur. Tayyip Erdoğan'ın şahsında yaşadığı tecrübeler ve siyasal görüşlerindeki AB yönündeki dönüşüm süreci, bu anlamda Türkiye'deki İslami kesimin çoğunluğunda yaşanan tipik bir dönüşüm serüvenidir. Dolayısıyla, AKP'nin AB yolunu kısaltmak için, ülkenin demokratikleşmesi yolunda attığı adımları salt takiyecilik olarak nitelemek yanlış olacaktır. Ancak AB reformları vasıtasıyla sağlanan demokratik açılımlardan bir gün bu kesimin mağdurlar olarak gördüğü başörtülülerin de yararlanacağı beklentisi de elbette vardır ve bu gibi konular bir gün mutlaka gündeme de getirilecektir. Nitekim, hükümetin hazırladığı YÖK yasa taslağının en çok eleştirilen maddelerinin başında, üniversitelere özerklik verilmesi, meslek lisesi mezunlarına uygulanan katsayı farklılığının kaldırılması gibi hükümlere şiddetle karşı çıkılmasının ardında da başörtüsü yasağı ve imam hatip okullarının önünün yeniden açılacağı endişesi yatmaktadır. AKP bu konuda da, temsil ettiği "çevresel" ağırlıklı oy tabanı ile, iktidarını paylaşmak zorunda kaldığı merkezin seçkinleri arasında sıkışmış gözükmektedir.

4. Türkiye'nin Aralık-2002'deki Kopenhag Zirvesi'nde kendisine ilk defa 2004 gibi somut bir müzakere tarihi verilmesi, bu tarihe kadar yapılacak işleri hızlandırma yönünde sivil toplum kuruluşlarının baskısını artırmıştır. Yapılan tüm kamuoyu araştırmaları Türkiye'de halkın yaklaşık olarak yüzde 70'inin AB üyeliğini desteklediğini göstermektedir. Bu oran bazı AB üyesi ülkelerdeki AB'ye yönelik destekten dahi yüksektir. Öte yandan toplumda etkin olan TÜSİAD ve TOBB gibi sivil toplum örgütleri de AB reformları konusunda aktif bir lobicilik faaliyeti yürütmektedirler. O kadar ki, AB reformlarının toplumdaki bu yüksek meşruluk temeli nedeniyle ki, reformlara hangi gerekçeyle olursa olsun karşı duranlar adeta Türk evlatlarının geleceğini karartmak ve hatta neredeyse vatana ihanetle suçlanmaktadır. 3 Kasım seçimlerinde AB karşıtı bir propaganda yürüten MHP'nin baraj altında kalması bu konuda örgütlü gruplar üzerinde de caydırıcı bir baskı oluşturmaktadır. Çünkü son yıllarda krizler nedeniyle artan işsizlik ve fakirlik ortamında, Türkiye'nin AB üyeliği perspektifi halkın orta ve uzun vadede gelecekle ilgili ümitlerini besleyen tek ışık olarak

görülmektedir. Bu nedenle de AB reformlarının hızlandırılması yönündeki toplumsal talepler ve baskılar giderek artmaktadır.

5. Son olarak, AB reformları önünde görünmez bir engelmış gibi gösterilen askeri kanadın da, Irak Savaşı esnasında ABD ile yaşanan güven krizi nedeniyle artık açıktan açığa AB reformlarını desteklediği yönündeki açıklamaları, hükümetin bu konudaki cesaretini de artırmış gözükmektedir. Askerdeki bu tutum değişikliğinin altında kanaatimizce şu mülahazalar yatmaktadır. Askeri kanat ABD'nin sınır tanımaz tek taraflı müdahaleciliğinden tedirginlik duymakta olup, Türkiye'nin ABD gibi bir güce karşı tek başına direnmesinin mümkün olmadığını da farkındadır. Bugün İran ve Suriye'ye yönelen ABD tehdidinin yarın farklı nedenlerle de olsa Türkiye'ye yönelmeyeceğini kimse garanti edemez. Süleymaniye olayında müttefik ABD askerlerinin Türk askeri birliğine karşı düzenlediği operasyon, işin nereye varabileceğini göstermesi bakımından oldukça öğreticidir. Küreselleşme sürecinde AB gibi bölgesel bir blok içinde yer almak, ülkenin hem ekonomik hem de siyasi ve askeri güvenliğini uzun dönemde garantiye almak için daha rasyonel bir tercih olacağı kanaati ağır basmaktadır. Genelkurmay İkinci Başkanı iken bir konuşmasında Yaşar Büyükanıt'ın, "Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu gereği AB üyesi olması bir zorunluluktur" cümlesinin anlamı da bu olsa gerektir. Üstelik bu tercih, ekonomik bir dev ama askeri bir cüce olarak tanımlanan AB'nin, ABD karşısında askeri alanda da dengeleyici bir güç olma arayışıyla da örtüşmektedir. Dolayısıyla Irak Savaşı sonrasında, askerin Türk dış politikasını belirleme konusunda göreceli olarak siyasal iktidara karşı zemin kaybettiği söylene de, aslında askerin tutumunu bilinçli bir politikanın sonucu olarak görmek gerekir. Kaldı ki Türk askerinin ülke yönetiminde ve dış politikadaki ağırlığı tarihsel nedenlere dayanmakta olup, Türk siyasal kültüründe genel kabul görmüş bir durumdur ve bu anlayışın öyle kolayca değişeceğini düşünmek pek gerçekçi de görünmemektedir.

Özetle, Türkiye yaklaşık iki yüzyıldır demokrasi, güvenlik ve zenginlik arayışını sürdürmektedir. AB, asker ve sivil Türk yöneticilerince de, bu üç ihtiyaca da bir ölçüde tatmin edici cevap verecek bir proje olarak algılanmaktadır. AKP hükümeti Türk halkının, ve özellikle de kendi tabanının "özgürlük" ve demokrasi beklentisini karşılamak; askeri kanat da, yükselen küreselleşme dalgası ve etkisini giderek artıran ABD hegemonyası karşısında ülkenin "güvenlik" ihtiyacını garantiye almak, Türk sermayesi ise krizlere karşı kendini korumak için; Türk halkı da yaşam standardını yükseltmek için AB'yi bir kurtuluş yolu, ülkede siyasal ve ekonomik istikrarı sağlamanın bir aracı olarak görmektedir. Kaldı ki, bugün Türkiye'nin AB ülkeleriyle olan dış ticareti, dış ticaretinin yüzde 60'ını oluşturmakta olup, milyonlarca Türk vatandaşı da bu ülkelerde yaşamaktadır.

Türkiye'de AB üyeliği konusunda oluşan geniş bir konsensusa rağmen, temeli Greko-Romen ve Judaik kültüre dayalı Avrupa ülkelerinin İslami kültüre sahip Türkiye'yi nihai analizde kendi içine kolayca sindirip sindiremeyeceği ise ayrı bir tartışma konusudur. (3) Son zamanlarda ilk kez 2010 gibi tarihler zikredilse bile, buna kesin gözle bakmamak gerekir. Kanaatimizce, Türkiye AB perspektifini koruyarak halkımızın layık olduğu demokrasi ve insan hakları standardına kavuşmasının yolu açılmalıdır. Ancak AB'ye üyeliğin ülkemizin, komşu İslam ülkeleri ve kardeş Türk cumhuriyetleri başta olmak üzere Rusya, Çin, Hindistan ve Uzak Doğu ülkeleriyle de ekonomik, siyasi ve ticari ilişkilerini geliştirilmesine bir engel teşkil etmemektedir. Asya'da eli güçlenen bir Türkiye, hem batıda hem de ABD'de

daha çok ciddiye alınacaktır. Unutmamak gerekir ki, küreselleşme her alanda olduğu gibi dış politikada da esnekliği ve çok boyutluluğu gerekli kılmaktadır. Önemli olan ülkenin uzun dönemli güvenliğini sağlarken, halkın insanca yaşaması için gerekli ekonomik rekabet gücünü koruyabilmeli ve modern dünyanın sahip olduğu tüm hak ve özgürlükleri de halkına tanımalıdır.

Zor Karar: Irak'a Asker Göndermek

AKP hükümeti iktidarı on aylık dönemde AB konusunda ne kadar kararlılık gösterdiyse, ABD ile ilişkiler konusunda da o kadar kararsızlık göstermiştir. Özetle, Ecevit iktidarı döneminde başlayan Irak'ta işbirliği görüşmeleri 3 Kasım'dan sonra hızlanarak devam etmiştir. O kadar ki, BM kararı olmadan ABD'ye üs ve limanların modernizasyonu için izin verilmiş ve ardından da asker konuşlandırma yetkisi için 1 Mart'ta Hükümet, Meclise başvurmuştur. Tezkere Bakanlar Kurulunun imzasıyla Meclise getirilmiş olmasına rağmen, AKP grubu yüze yakın fire vermiş ve neticede reddedilmiştir. Bu olay Türk-ABD ilişkilerinde İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan en ciddi kriz olarak not edilmiştir. Ancak hükümet adına yapılan açıklamalarda tezkerenin reddinin Türkiye'nin uluslararası alandaki imajına olumlu etki yaptığı söylenmiştir. Hükümet, ilişkileri tamamen kopartmamak için savaş esnasında hava sahasını ABD'ye açmış; ardından da insani amaçlarla kullanılmak üzere tüm liman ve üslerden yararlandırma izni vermiştir. Savaştan sonra, ABD kaynaklarının Türkiye'ye yönelik açık eleştiri ve hatta tehditleri üzerine, bizzat Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Washington'a giderek, müttefiklik ilişkilerini düzeltmek için Türkiye'nin üzerine düşeni yapacağı beyanında bulunmuştur. Bunun üzerine ABD yönetimi Kongreden savaş ödeneği çerçevesinde Türkiye'ye 8.5 milyar dolarlık uzun dönemli kredi imkanı verilmesi kararını çıkartmıştır. Bu paranın Türkiye'ye neden önerildiği ise kısa süre sonra anlaşılmıştır: Türkiye'nin Irak'a asker göndermesi. Peki neden?

Amerika'nın 11 Eylül sonrası geliştirdiği "önleyici savaş" doktrinine dayanarak uluslararası terörizmle mücadele adı altında gerçekleştirdiği Irak işgalinden sonra, Amerikan askerleri sürekli saldırılara maruz kalmaktadır. Irak'ı kısa sürede işgal etmesine rağmen, ABD bu ülkedeki asayiş ve güvenlik sorununu bir türlü çözmemiş, halkın desteğine sahip kalıcı bir siyasi yapıyı oluşturamamıştır. Bu nedenle de Başkan Bush ve Pentagon'un şahinleri hem kendi ülkelerinde, hem de tüm dünyada zor durumda kalmıştır. Amerikan kamuoyunda, ülkelerinin Vietnam türü tam bir bataklığa saplandığı düşüncesi hızla yayılmaktadır. Nitekim savaş öncesi halk desteği yüzde 80'lere yaklaşan Başkan Bush'a yönelik siyasi güven hızla azalarak yüzde 40'lara düşmüştür. Bu durum, Irak Savaşı ekseninde bir tartışma ve hesaplaşmaya dönüşmesi kaçınılmaz olan 2004 seçimleri öncesinde Başkan Bush ve ekibini kara kara düşündürmektedir. Unutulmamalıdır ki, Amerika'da dış politika çoğu zaman iç politikanın bir uzantısı olarak algılanmaktadır. Demokrat partili rakipleri, Bush'un Irak Savaşı kararının rasyonelitesini sorgularken, geçen hafta Bush'un aslında Saddam yönetiminin El-Kaideyle bağlantısını bulamadıklarını resmen kabul etmesi rakiplerinin elini iyice güçlendirmiştir. Öte yandan savaşın maliyetinin her geçen gün artması (şimdiye kadar 100 milyar doları bulmuştur), hem bütçe açıklarını artırmaktadır, hem de Bush'un ekonomiyi canlandırmak için vaat ettiği vergi kesintilerini ve diğer sosyal politika harcamalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Öyle anlaşılıyor ki, savaşta zafer kazanmaya odaklanan ABD'nin politik ve askeri bürokrasisi, savaş sonrasında Irak'ın siyasi geleceğinin ne olacağı ve bu ülkede asayiş ve güvenliğin nasıl sağlanacağı konusunda yeterli çalışmayı yapmamıştır. Bunun temelinde ise, kendini "her şeye kadir", *omnipotent* bir güç olarak gören ABD'nin Irak'ın siyasi tarihini ve etnik ve dini yapısını iyi analiz etme gereği duymaması yatmaktadır. Elli yıl önce toplum mühendisliği

alanında Japonya ve Almanya'da elde ettikleri başarıların Irak'ta kolayca tekrarlanabileceğine inanmaları da bundandır. İşin özü, işgali planlayan ABD Irak'ta istikrarın nasıl sağlanabileceğine ve bu ülkeden nasıl ve ne zaman ayrılacağına ilişkin bir çıkış planına (*exit strategy*) sahip değildir. Bu yüzden de farklı ülkelerden ve özellikle de Müslüman uluslardan asker talep ederek, Irak'taki saldırıların tek hedefi olmaktan kurtulmayı, kendi kuvvetlerini de petrol kuyuları ve rafinerileri etrafında yoğunlaştırmayı planlamaktadır. Bu amaçla da, Kürt grupların karşı çıkmasına rağmen, komşu ülke Türkiye'den de on bini aşkın asker talep edilmektedir.

Türkiye Asker Göndermenin Rasyonelitesi

Bu soru yaz boyunca Türk medyasında çok tartışıldı. Konu özünde siyasiydi ve "evet" in de "hayır" ında hem askeri hem de siyasi riskleri ve sonuçları vardı. Bu nedenle de AKP karar vermek yerine bir nevi oyalama ve "bekle-gör" politikası izledi.

Ancak görünüşe göre, farklı nedenlerle hem askeri kanat, hem de AKP hükümeti konuya sıcak bakmaktadır. Her iki kanadın ortak kaygısı ulusal güveniktir. Daha açık söylemek gerekirse, Irak'a asker göndermenin en rasyonel gerekçesi, Türkiye'nin en önemli güvenlik tehdidi olarak gördüğü PKK/KADEK'in, Irak'ı fiilen kontrol eden ABD'nin işbirliği ile Kuzey Irak'tan tamamen temizlenmesidir. Ayrıca Irak'ta istikrarın sağlanması fırsatı kullanılarak, ABD ile 1 Mart tezkeresinin reddiyle zedelenen ve Süleymaniye baskınıyla iyice derinleşen siyasi ve askeri güven krizi aşılmaq istenmektedir. Öte yandan, kuzeyden Bağdat'a uzanan bir koridor boyunca alınacak güvenlik önlemleri vasıtasıyla Türk askeri fiilen o bölgedeki varlığını güçlendirerek, hem Kürt devleti gibi bir oldu bittiyle karşılaşma olasılığı önlenmiş olacak, hem de öteden beri dile getirilen Türkmenlerin siyasi haklarının korunması konusunda Türkiye ilk kez somut ve etkin bir adım atmış olacaktır.

AKP hükümetinin yukarıdakilere ilaveten bazı siyasi hesap ve beklentileri de vardır. Bunların başında, artık belirgin bir istikrar yakalamakla birlikte halen kırılıgan olan Türk ekonomisine yönelik IMF ve ABD desteğinin garanti altına alınmasıdır. Son günlerde ABD'den gelecek olan 8.5 milyar dolarlık kredinin kullanılmasının Irak'ta askeri işbirliğine bağlı olduğu yolundaki açıklamalar bu yargımızı doğrulamaktadır. Öte yandan hükümet, meclisteki 367 milletvekiline rağmen, yerleşik güçlerle ilişkilerinde zaman zaman yaşadığı sorunları aşabilmek için, ABD'nin siyasi desteğinin öneminin de farkındadır.

Bu noktada Irak Savaşı öncesi açıkça ABD ile birlikte hareket edilmesini savunan TÜSİAD'ın asker gönderilmesine karşı çıkmasını nasıl değerlendirmek gerekir? Burada kanaatimizce TÜSİAD'ı görüş değişikliğine iten iki neden vardır: Birincisi Irak'a giren Türkiye'nin ABD ile birlikte batağa saplanması ve artan askeri harcamaların Türk ekonomisinde son zamanlarda yakalanan istikrar ortamının yeni bir krize kurban gitme olasılığıdır. İkincisi ve daha önemli bir neden de, Türk burjuvazisi Türkiye'nin uzun dönemli çıkarının Avrupa Birliği üyeliğinde olduğuna inanmaktadır. Özellikle 2004 yılı AB üyeliği açısından son derece kritiktir ve bazı liberallerin de dile getirdiği gibi, Irak'a asker gönderilmesi son zamanlarda siviller lehine dönen asker-siyaset dengesini tersine döndürebilir kaygısı ağır basmaktadır. Çünkü artacak olan güvenlik endişelerinin kaçınılmaz olarak ulusal duyguları depreştirerek, AB karşıtı bloğu güçlendireceği ve bunun da AB reformlarını veya uygulamalarını akamete uğratacağı düşünülmektedir.

Asker Gönderme Kararının Hükümete Etkisi

Asker gönderme kararı oldukça riskli bir karardır; ancak Başbakanın kendi ifadesiyle, "usta kaptan da maharetlerini ancak fırtınalı denizlerde gösterebilir." Buradaki en büyük risk ABD ile birlikte görünüp, Irak halkı ve bölge ülkeleri nezdinde "işgalci" ülke konumuna düşmektir. Öte yandan AKP için esas sorun, görüşlerine çok önem verdikleri Türk halkının büyük çoğunluğunun (kamuoyu ya da milli iradenin) Irak macerasına karşı çıkmasıdır. Halka rağmen alınacak bir karar, oy tabanı genişlemekte olan iktidar partisi AKP'nin arkasındaki siyasi desteği zayıflatma ve hatta yaklaşan 2004 yerel seçimlerini riske etme olasılığı vardır. Bütün bunlara rağmen, hükümet asker göndermede kararlıysa (Başbakanın açıklamaları bunu göstermektedir), tezkere Meclise gönderilmeden önce; 1) Türk askerinin öncelikle ülke güvenliğini sağlamak için Irak'a gideceği; 2) Amacın Amerikan Coni'lerini kurtarmak değil, mağdur ve mazlum Irak halkına yardım etmek olduğu; 3) Bu karardan umulan diğer siyasi, askeri ve ekonomik faydalar halka açık yüreklilikle anlatılmalıdır. Ayrıca AKP ülkeyi 1 Mart'taki duruma düşürmemek için öncelikle kendi meclis grubunu da buna ikna etmelidir.

Öte yandan bilinmesi gereken bir diğer gerçek de şudur: Irak konusu sadece askeri araçlarla çözülemez. Eğer hükümet Irak'ın siyasi geleceğinin belirlenmesinde etkili olmak istiyorsa, siyaset bilimci, sosyolog ve anayasa hukukçularından oluşan bir çalışma grubu kurarak, Irak'ın etnik grupları, siyasi kültürü ve dini farklılıklarını çatışmaya dönüştürmeden, demokratik çoğulculuk içinde nasıl bir arada tutulabileceğine ilişkin siyasi bir projeyi de hemen hazırlamaya başlamalıdır. Siyasi bir hedef olmadan asker göndermek asla umulan faydayı sağlamayacaktır.

Muhalefet Toparlanabilir Mi?

Türk siyasetini yakından izleyen pek çok kişiye göre, henüz on aylık AKP hükümetinin icraatlerinin seçmen tabanında artılarının eksilerinden daha fazla olduğu konusunda hemfikirdir. Özellikle ekonomik alandaki iyileşmeler, anketlere yansıdığı kadarıyla, AKP'nin oyunu yükseltmekte; buna karşın başta CHP olmak üzere muhalefetin oyunda ise en iyimser tabirle bir durağanlık gözlenmektedir.

CHP, AKP hükümetinin yumuşak karnı olarak değerlendirilen "laiklik" konusu haricinde, Irak politikası dahil olmak üzere, hükümete yönelik ciddi bir muhalefet örneği sergileyememektedir. Bunun nedenlerinin başında ise, partinin kendi içinde yaşadığı iç rekabet ve sahip olduğu yetişmiş insan gücünü gerektiği biçimde kullanamaması ve motivasyon eksikliği yatmaktadır. Ekim ayı sonunda yapılacak olağan kurultayda parti yönetiminde yaşanacak bir değişiklikten sonra muhtemelen daha aktif bir CHP ortaya çıkabilir. Ancak esas sorun CHP'nin küreselleşme çağında, Türk halkının beklentilerine uygun bir söylemi yakalayamamış olması; nasıl bir politik gelecek vaat edeceği konusunda net tavırlar ortaya koyamamasıdır. CHP'nin halk nezdindeki imajı hala seçkincidir. Seçim öncesinde geliştirilen Anadolu Solu söylemi uygulamada CHP'nin "devletçi" ve hatta devletin partisi olma özelliğini değiştirememiştir. 23 Nisan krizinde, CHP'lilerin meclis resepsiyonuna katılmaması, partinin askerlerle birlikte hareket eden, kendi inisiyatifi geliştiremeyen bir parti imajını pekiştirmiştir. 2004 yerel seçimlerinde de yeterli başarıyı sergileyemediği takdirde, CHP'nin üst düzey liderlik kadrosu zor durumda kalabilecektir.

Sağ kanatta ise DYP'nin Mehmet Ağar'la birlikte yeni bir yapılanmaya gittiği gözlenmektedir. Mehmet Ağar partisini Mecliste yeterince temsil etse de, geleneksel sağ tabanın AKP'ye meylettiği bir ortamda DYP'nin kısa sürede eski gücüne kavuşması da beklenmemelidir. 2004 yerel seçimlerinde ANAP ile birlikte ortak adaylar çıkarma hesaplarının

ise ne kadar başarılı olacağı görülmeye değer. Ama son on yıldır siyasi istikrarsızlıktan bunalan Türk seçmenin, üstelik ekonomide canlanma sürerken parti tercihlerinde köklü bir değişiklik beklemek pek gerçekçi değildir.

Milliyetçi sağdaki MHP ise bugünlerde tam anlamıyla bir iç mücadele yaşamaktadır. Lider Devlet Bahçeli seçim akşamı partiden ayrılacağını ifade etmiş, ancak tabanın isteği üzerine kongreye kadar partinin başında kalmaya karar vermiştir. Kongrede tekrar aday olacağını açıklayan Bahçeli'nin karşısında Koray Aydın ve Ramiz Ongun gibi güçlü adaylar vardır. Ancak iktidarları döneminde hükümette ve partide etkin görev almayan, dolayısıyla yıpranmayan bir isim olarak parti tabanında Ramiz Ongun isminin daha şanslı olduğu söylenebilir; dışarıdan bir isim üzerinde de uzlaşılması, ya da vefa ve töre gereği Bahçeli'nin yeniden seçilmesi sürpriz olmayacaktır. Ancak MHP için önemli olan sadece lider değildir; asıl önemlisi küreselleşme çağında gerekli olan iletişim olanaklarını da kullanarak halka kendisini daha iyi anlatabilmesi ve soyut idealler yerine, savunduğu milliyetçi değerleri somut politik projelere dönüştürerek tabanına yeterince anlatabilmesidir.

Sonuç

Türk siyasetinde 3 Kasım depreminin ardından henüz yeni bir denge kurulabilmiş değildir. AKP meclisteki 367 milletvekiline rağmen merkezi güçlerle karşılıklı bir anlayış birliği kuramamış, uzun dönemli bir "sosyal sözleşme"yi imzalayacak zemini henüz yaratamamıştır. Yaptıklarının arkasında gizli bir gündem takip ediyormuş gibi, her adımı hala şüpheyle karşılanmaya devam etmektedir. Başbakanın, biz laik bir Avrupa istiyoruz demesi bile bu derin şüpheyi bertaraf edememektedir. Buna rağmen, Erdoğan lider olarak partisine hakim görünmekte ve her geçen gün merkez medyanın ve büyük sermayenin güvenini de kazanmaktadır. Genel kamuoyu ise AKP'yi genel anlamda merkez sağda görmeye başlamıştır. Oy tabanındaki artışın ardında da bu kanaat yatmaktadır. Ancak Irak'ta askeri bir başarısızlık ya da askeri kanat ile girişilecek açıktan bir güç mücadelesi AKP'nin büyümesini durdurabilecektir. Ama her halükarda 2004 yerel seçimleri hem iktidar partisi, hem de yeni liderleriyle seçimlere girecek olan ANAP, DYP (ve belki de MHP) için tam bir başarı testi olacaktır.

1. Bkz. Sina Akşin (editör), *Çağdaş Türkiye Tarihi, 1908–1980, 4. Cilt, İstanbul: Cem yayınları, 2000, s.15.*
2. Bkz. Mehmet Ali Kışlalı, "İki Kaygı", *Radikal (03.07.2003).*
3. Bu konuda yetkin bir çalışma için bkz. Şaban H. Çalış, *Türkiye–Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim, Ankara: Nobel yayınları, 2001.*

www.stradigma.com

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADIGMA.com bir FORSNET e-yayıdır